

POSLUŠNOST RIJEČI BOŽJOJ I SVEUKUPNOST PISMA

Poznato je da hebrejski pravopis izvorno ne bilježi samoglasnike, nego su znakovi za njih kao i ostali znakovi za pravilno čitanje Biblije uvedeni kasnije. Polazeći od Mojsijeva autorstva Tore, babilonski židovski rabin Natronaj iz šestog stoljeća na zanimljiv je način objasnio zašto ti znakovi nisu ubilježeni od početka. On kaže: „Mojsije nije dobio dopuštenje da zapiše znakove za pravilno čitanje (melodijske znakove) i interpunkciju, kako bi riječi Tore sadržavale više značenja: interpunkcija i melodijski znakovi ograničavaju značenje.”¹

Uz to ima još jedno rabinsko pravilo koje je važno za ispravno čitanje Tore. Ono glasi: „Nema ranijeg i kasnijeg u Tori.”² Radi se o tome da Tora nema kronološkoga reda. Pojedini odlomci Tore nisu zapisani onim redom kojim su se događaji opisani u njoj dogodili, nego je sve zapisano onim redoslijedom kako je Bog Mojsiju što objavio.

Ta dva rabinska stajališta važna za čitanje Tore dolazila su nam na um dok smo čitali novi dokument Papinske biblijske komisije koji je objavljen 30. rujna 2019. godine, a na hrvatski ga je 2022. godine preveo Anto Popović pod naslovom „Što je čovjek?” (*Ps 8,5*) *Putovanje kroz biblijsku antropologiju*.³

Riječ je o dokumentu koji je izrađen na inicijativu pape Franje. On je Papinskoj biblijskoj komisiji dao zadatak da izradi dokument o biblijskoj antropologiji, koji će na pregledan način izložiti sve glavne antropološke teme koje u Bibliji nisu raspoređene po redu i razrađene sustavno, nego se iste teme pojavljuju na više mjesta i u različitim kontekstima kako Staroga tako i Novoga zavjeta.

Kao programsku osnovu za izlaganje antropoloških tema autori ovoga dokumenta izabrali su drugo i treće poglavlje Knjige Postanka, točnije Post 2,4 – 3,24. Ta poglavlja u Knjizi Postanka koja govore o stvaranju čovjeka i njegovu prvome grijehu čine jedinstvenu tekstualnu cjelinu, a u ovom dokumentu navedeni biblijski tekst artikuliran je u šest tematskih odlomaka koji su raspoređeni u četiri poglavlja. Prva tri biblijska tematska odlomka odgovaraju tri-

¹ Kotel Da Don, *Židovstvo. Život, teologija i filozofija*, Profil, Zagreb, 2009., 484.

² Kotel Da Don, *Židovstvo. Život, teologija i filozofija*, 487.

³ Papinska biblijska komisija, „Što je čovjek?” (*Ps 8,5*) *Putovanje kroz biblijsku antropologiju*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2022.

ma poglavljima dokumenta: 1) *Ljudsko biće stvoreno od Boga* (Post 2,4-7); 2) *Ljudsko biće u vrtu* (Post 2,8-20); 3) *Ljudska obitelj* (Post 2,21-25). U četvrtom poglavlju, koje nosi naslov *Ljudsko biće u povijesti* preostali biblijski tekst Post 2,16 – 3,24 razlomljen je na još tri manja odlomka: *Čovjek pod zakonom* (Post 2,16-17); *Poslušnost i prijestup* (Post 3,1-7) i *Božji zahvat u povijest grešnika* (Post 3,8-24).

Polazeći od Post 2 – 3 dokument *Što je čovjek?* referira se i na mnoge druge relevantne biblijske tekstove prožete antropološkim temama, osobito uzimajući u obzir prvi opis stvaranja svijeta, koji se nalazi u Post 1,1 – 2,3. Nije nam ovdje namjera, a nije ni mjesto, detaljnije predstaviti ovaj korisni dokument Papinske biblijske komisije. No čini nam se prikladnim istaknuti i prokomentirati dva hermeneutička načela kojima su se autori vodili u njegovoj izradi s ciljem da on bude „vjerno tumačenje cijeloga Pisma o temi antropologije” (br. 4). Prvo načelo jest *Poslušnost Riječi Božjoj*, a drugo *Sveukupnost pisma*.

Poslušnost Riječi Božjoj

Ključni odlomak u kojem se obrazlaže kako Papinska biblijska komisija shvaća hermeneutičko načelo poslušnosti Riječi Božjoj u tumačenju biblijskih tekstova glasi: „Tumačenje jest, ili bolje treba biti, čin poslušnosti. Dakle, poslušnost onomu što je Autor htio pripočiti podrazumijeva da se zna razlikovati ono što je na biblijskoj stranici sastavni dio Objave od onoga što je pak *sporedni* izričaj, vezan uz mentalitet i običaje određenoga vremena.” (br. 5)

Riječ Autor u ovom navodu napisana je velikom slovom i jasno je da se odnosi na božanskog Autora Svetoga pisma. On pripočava ono što je sastavni dio Objave, a autor *sporednoga izričaja* jest čovjek, tj. biblijski pisac koji je u svom izražavanju ograničen i uvjetovan svojim jezikom, kulturom, društvenim statusom ili, ukratko, vremenom i prostorom u kojem živi.

Prema tome, čitatelj biblijskoga teksta, pretpostavljajući da se radi o vjerniku, čita povijesno uvjetovan ljudski tekst da bi u njemu pronašao Riječ Božju. Stoga, da bismo uopće mogli ući u proces razlučivanja između poruke Autora i pisanoga ljudskoga jezičnog sredstva kojim je ta poruka izražena, potrebno je istaknuti još jednu pretpostavku koja se u dokumentu *Što je čovjek?* podrazumijeva, ali se ne ističe. Ta pretpostavka tiče se biblijskoga teksta u njegovu danom izričaju, koji se u našem dokumentu naziva *sporednim*. Naime, taj *sporedni izričaj* zapravo je veoma važan. On je naš prvi kontakt s biblijskom porukom i da bismo preko njega došli do ono-

ga što je Autor htio reći, moramo pretpostaviti da upravo taj i takav *goli* biblijski tekst koji je nastao u određenom povijesnom trenutku ima u sebi potencijal da nam u svakom vremenu objavi istinu koja je sakrivena ispod kore njegovih slova.

To je razlog zbog kojega smo se u tom kontekstu prisjetili onog objašnjenja rabina Natronaja prema kojemu je Mojsije ono što mu je Bog objavio zapisao minimalnim sredstvima hebrejskoga alfabeta, kako bi na taj način maksimalno sačuvao bogatstvo objavljenih vječne riječi. Drugim riječima, to znači da *sporedni izričaji*, tj. uvjetovana izražajna sredstva biblijskih tekstova, kakve ih imamo u njihovu kanonskom obliku, imaju baš u tom svom ograničenom obliku neiscrpan kapacitet prenošenja Božje objave. Zato se ti tekstovi ne mijenjaju. Niti im se što dodaje niti oduzima, ali ih se uvijek iznova istražuje. Po njima nas Duh upućuje u svu istinu (usp. Iv 16,3) i uvijek nam otkrije nešto novo.

Upute za „nezadovoljavajuća i prijekorna mjesta”

Važno je pri čitanju Svetoga pisma biti svjestan gore opisana načela Poslušnosti Riječi Božjoj, pogotovo kada čitamo one biblijske tekstove koji nas zbunjuju ili prema kojima čak osjećamo stanoviti otpor. Na primjer, teško nam padaju oni biblijski tekstovi u kojima se govori o ratu i nasilju, i to ne zbog same te teme jer je ona realnost i naše povijesti i naše sadašnjosti, nego zbog toga što u Bibliji ne nalazimo uvijek jasnu osudu nasilničkoga ponašanja. Štoviše, postoje tekstovi u kojima i sam Bog naređuje da se pođe u rat ili izvrši neki nasilni čin. O takvim biblijskim tekstovima dokument *Što je čovjek?* kaže: „Svaka će razumna osoba, čitajući biblijske pripovijesti, naći tu nezadovoljavajuća i prijekorna mjesta.” (br. 250). Stoga je doista zahtjevan duhovni posao razlučiti ono što je i u takvim biblijskim tekstovima Autor htio priopćiti, od onoga što je *sporedni izričaj* u koji je Autorova poruka obučena.

Naš dokument kao uputu za čitanje teških mjesta koja tematiziraju rat i nasilje daje, među ostalim, dvije korisne upute. Prva polazi od drevnoga shvaćanja rata kao krajnjega sredstva za uspostavu povrijeđene pravde. Pri tome Bog ima ulogu suca koji nepristrano daje pobjedu onomu tko stvarno ima pravo. Druga uputa nadovezuje se na prvu, a radi se o načinu na koji se pokazuje da u ratu pobjeđuje baš nositelj prava. Naime, nije teško zapaziti da u mnogim biblijskim pripovijedanjima o ratovima ne pobjeđuje onaj tko je vojno i brojčano nadmoćniji, nego s Božjom pomoći pobjeđuje onaj tko je manji, slabiji i ugroženiji, to jest onaj čije je pravo povri-

jeđeno i komu je potrebno izboriti pravdu. Tako se Bog i u onim biblijskim tekstovima koji su nama danas izričajno *nezadovoljavajući i prijekorni* objavljuje kao zaštitnik i izbavitelj potlačenih. Najbolji primjer za to jest izlazak Izraelaca iz egipatskoga ropstva, kada je Bog taj potlačeni narod preko Crvenoga mora proveo po suhu, a faraona i njegovu silnu vojsku potopio u morskim dubinama (usp. Izl 14,21-29).

Navedene upute za čitanje koje nam daje dokument *Što je čovjek?* jasno pokazuju kako je njegova namjera pomoći čitateljima da razumiju biblijske tekstove u povijesnom kontekstu njihova nastanka i otkriju u njima poruku spasenja, a nipošto da opravdaju korištenje rata kao sredstva uspostave pravde.

U Bibliji se doista puno govori o ratu, ali je svakom čitatelju Biblije jasno da autentični biblijski navještaj spasenja nije navještaj rata, nego mira. Kao ogledni primjer u dokumentu se među ostalim navodi prorok Zaharija koji naviješta dolazak pravičnoga i pobjedonosnoga kralja, koji ne dolazi na bojim kolima nego „ponizan jaše na magarcu, na magaretu, mladetu magaričinu” (Zah 9,9; usp. Mt 21,5; Iv 12,5).

Da je potrebno osvijestiti kako je navještaj Svetoga pisma navještaj mira, a ne rata, svjedoči nam još uvijek prisutna praksa da inicijatori ratnih sukoba za svoje ciljeve ponekad pronalaze pobožna biblijska opravdanja. Dokument Papinske biblijske komisije *Što je čovjek?* pomaže nam shvatiti da se takva upotreba Svetoga pisma protivi poslušnosti Božjoj Riječi, jer se biblijski tekstovi preuzetno koriste na svoju ruku, a ne istražuje se ono što je Autor doista htio priopćiti.

Sveukupnost Pisma

Drugo temeljno načelo koje se u dokumenti *Što je čovjek?* koristi za izlaganje biblijske antropologije jest sveukupnost Pisma. To načelo povezujemo s rabinskim pravilom koje kaže da u *Tori nema ranijeg i kasnijeg*, to jest ona nije pisana kronološkim redom, nego redom koji prati tijek procesa Božje objave. Naravno, to što je u rabinskoj tradiciji rečeno za Toru (Petoknjižje), a mi ovdje primjenjujemo na čitavo Pismo, moguće je shvatiti samo u kategorijama vjere.

U tom smislu i dokument *Što je čovjek?* ističe kako se čini da je, zbog raznolikosti biblijskih tekstova i činjenice da su različite biblijske knjige nastale u različitim povijesnim razdobljima, izlaganje antropologije cijele Biblije po sebi *neostvariv projekt*. Ali, ako vjerujemo u istinu Božje Riječi, onda je taj projekt *doličan* (br. 7).

Dok će se povijesno-kritički pristup biblijskom tekstu radije suzdržati od sustavnoga izlaganja bilo koje teme u kontekstu cijele Biblije i ograničiti se na neki njezin povijesno i literarno kompaktni dio, u kategoriji vjere svi biblijski tekstovi koliko god bili različiti tvore jedinstveni mozaik Objave (br. 7).

Kada se u tom smislu govori o temi *čovjek*, onda možemo slobodno reći da je to tema koja se provlači kroz čitavo Pismo, i to ne samo kao predmet izlaganja, nego su tu ni jedna riječ o čovjeku ne kaže bez njega samoga. Za vjernike je Sveto pismo Božja Riječ, ali se ona ne izgovara i ne zapisuje drukčije nego ljudskim jezikom i pismom. Čovjek je kao suautor prisutan u svakom biblijskom tekstu, pa zapravo nema ni jednoga biblijskoga retka u kojem ne bismo našli neki antropološki podatak.

Ipak, dokument *Što je čovjek?* usredotočuje se na temeljne antropološke teme koje su jezgrovito sadržane u opisu stvaranja ljudskoga bića kao muškarca i žene određenih za život u rajskom vrtu (Post 2) i dramatičnoga prodora grijeha u povijest ljudskoga roda (Post 3), a potom se na mnogim drugim biblijskim mjestima iste teme javljaju u različitim životnim okolnostima. Stoga nam načelo sveukupnosti Pisma pomaže da o jednoj antropološkoj temi ne govorimo samo iz jedne perspektive, nego je sagledamo iz različitih kutova i u njezinim različitim aspektima. Tako cjelovit i otvoren pristup biblijskim antropološkim temama osjeća se i u tonu kojim je napisan ovaj dokument. Uz izričitu nakanu da bude vjerno tumačenje Pisma, dokument *Što je čovjek?* odiše velikom obzirnošću prema svakoj osobi koja ga bude čitala, a ima možda drukčija stajališta o ovom ili onom antropološkom pitanju.

Evo čovjeka!

Dokument *Što je čovjek?* ima u naslovu pitanje, u podnaslovu kaže da je riječ o *putovanju*, a u zaključku donosi riječi „Evo čovjeka” (Iv 19,5), koje je izgovorio Pilat pokazujući ljudima izmučenoga i izruganoga Isusa Krista. No, dokument u cjelini ne zaustavlja se na tom trenutku Isusova života. Muka, smrt i ostale tamne točke ljudskoga života sastavni su dio i putovanja kroz biblijsku antropologiju. U traženju istine o čovjeku te realnosti nipošto se ne mogu zaobići. Međutim, cilj toga putovanja jest preobraženje u ono što čovjek u svjetlu Objave doista jest – spašen po Isusu Kristu umrlom i uskrsnom Sinu Božjemu i Sinu čovječjemu. Po njemu se ljudska povijest grijeha preobražava u povijest spasenja.

Domagoj Runje